

8. Постанова Верховного Суду від 30 жовтня 2018 року у справі № 914/3217/16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78112035>(дата звернення: 24.10.2019).
9. Садиков О.Н. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации, части первой. Постатейный. 3-е издание, исправленное, переработанное и дополненное. КОНТРАКТ, ИНФРА-М.. 2005: http://www.labex.ru/page/kom_gk_410.html (дата звернення: 24.10.2019).
10. Словник української мови: в 11 томах. Академічний тлумачний словник (1970–1980). Том 5, 1974. 637 с.URL: <https://www.slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9> (дата звернення: 24.10.2019).
11. Ухвала Верховного Суду від 09 серпня 2019 року у справі № 910/12968/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83870728>(дата звернення: 24.10.2019).
12. Ухвала Верховного Суду від 18 липня 2019 року у справі № 910/12968/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83150868>(дата звернення: 24.10.2019).

Ключові слова: однорідність вимог, зарахування, правочин, волевиявлення особи, підрядник.

Keywords: uniformity of requirements, enrollment, transactions, will of the person. contractor.

Голубєва Неллі Юрїївна,

*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного процесу,
професор кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ СТ. 625 ЦК У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

Суперечлива практика застосування ст. 625 ЦК викликає значні труднощі, наприклад, неможливість прогнозування її тлумачення різними судовими інстанціями. Її правова природа залишається спірною.

Так склалась судова практика, що у випадку прострочення грошової вимоги кредитора, часто стягується крім суми боргу, інфляційних збитків, також і пеня, і проценти за ст. 625 ЦК одночасно. Але виникає питання як проценти за ст. 625 ЦК співвідносяться із відсотками у вигляді пені (ст. 549 ЦК України), що також є процентами за прострочку виконання зобов'язання.

Склалось 4 основних погляди на правову природу процентів у ст. 625 ЦК (не інфляційних втрат, а саме 3 % річних): 1) це неустойка; 2) форма збитків; 3) окремий вид відповідальності; 4) спосіб захисту.

Не дивлячись на те, що в проекті ЦК у дужках ці проценти були названі як неустойка, однак судова практика пішла іншим шляхом та вважає проценти річних за ст. 625 ЦК «особливим видом відповідальності» та допускає їх одночасне нарахування із неустойкою.

Це тягне такі важливі наслідки: до процентів за ст. 625 ЦК не застосовуються норми ст. 624 ЦК (співвідношення збитків та неустойки), позовна давність для неустойки (ч. 2 ст. 258 ЦК), можливість їх обмеження зі ст. 551 ЦК. Але основним наслідком такого погляду є те, що судова практика визнає можливим на суму боргу нараховувати одночасно і неустойку, і 3 проценти річних за ст. 625 ЦК.

Якщо в договорі передбачено неустойку, то на суму боргу нараховується неустойка, інфляційні збитки та 3 % річних за ст. 625 ЦК. Також нараховується плата за користування чужими коштами за період користування останніми. Але виникає несправедлива ситуація коли за одне й те ж порушення – прострочку оплати боргу – передбачено дві санкції: неустойка та 3 % річних. Навіть, якщо називати 3 % річних як особливий спосіб захисту, а неустойку – відповідальністю, маємо два наслідки за одне порушення.

Звідки взагалі у нас виникло таке відношення до 3 % річних (особливий вид захисту, що допускає поряд із собою застосування неустойки)?

Коли у 2003 році був прийнятий ЦК нам здавалось очевидним, що ст. 625 ЦК має на увазі «законні» проценти, що стягуються, якщо пеня сторонами не передбачена. Такі проценти традиційно передбачені у законодавствах інших країн.

Так, у ЦК Франції стягнення «законних процентів» пов'язується із різними випадками прострочки виплати боргу, незаконного утримання грошей (ст. ст. 131, 1153, 1936, 1996) чи випадків не пов'язаних із неправомірними діями (ст. 453, 455, 2001). У Франції діють різні ставки для комерсантів і споживачів, а також особливі правила для боргу, підтвердженого судовим рішенням. § 288 Німецького цивільного кодексу передбачає, що будь-яка грошова заборгованість тягне нарахування процентів під час невиконання зобов'язань. Процентна ставка відсотків за рік на п'ять відсоткових пунктів перевищує основну ставку відсотка. Якщо у договорі не бере участь споживач – на вісім процентних пунктів перевищує основну ставку відсотка. При цьому кредитор може доводити більший розмір збитків. Нарахування процентів за

період прострочення платежу передбачено ст. 104 Швейцарського зобов'язального закону, ст. 1333 Австрійського цивільного кодексу, ст. 6: 119 ЦК Нідерландів, ст. 1224, 1282, 1284, 1219 ЦК Італії тощо.

Всі перелічені законодавства передбачають нарахування «законних» процентів у зв'язку із прострочкою платежу, якщо інший розмір не передбачений договором (у вигляді пені чи інших процентів).

Стаття III.-3: 708 DCFR передбачає, що «(1) Если допущена просрочка уплаты денежной суммы, независимо от того, отвечает ли должник за неисполнение обязательства, кредитор вправе требовать уплаты процентов на эту сумму ... (2) Кредитор также может взыскать дополнительные убытки» [1, с. 105].

Звертаємо увагу, що сплата процентів передбачена незалежно від того чи відповідає боржник за порушення. Тобто проценти виступають у якості окремого способу захисту, а не відповідальністю, але збитки можна стягнути тільки такі, що перевищують проценти. Тобто не йдеться про те, що є окремо проценти (не відповідальність), і інші засоби відповідальності, які можна застосувати в повному обсязі.

Для комерційних договорів встановлено, якщо підприємець допускає прострочення платежу за договором про надання речей, іншого майна або про надання послуг, то «(4) ... применяется процентная ставка, установленная Европейским центральным банком по последним операциям рефинансирования, осуществлявшимся до первого календарного дня спорного полугодия («учетная ставка»), плюс семь процентных пунктов... (5) Кредитор также может взыскать дополнительные убытки» (III.-3:710) [1, с. 106].

При цьому підприємець не може встановити меншу ставку (п. 1 III.-3:711), але вона може бути більшою (п. 1 III.-3:710). Ці правила, хоч і не є нормативними, але мають нас орієнтувати принаймні у напрямках наукової думки європейських цивілістів.

Стаття 7.4.9. Принципів УНІДРУА передбачає, що «1. Если сторона не уплачивает денежную сумму, когда наступает срок платежа, потерпевшая сторона имеет право на проценты годовых на эту сумму ..., независимо от того, освобождается ли сторона от ответственности за неплатеж» [2].

Тут ми бачимо підхід до процентів річних як способу захисту інтересу кредитора, що взагалі не залежить від того чи порушенні його права неправомірною дією боржника.

«2. Размер процентов годовых должен составлять среднюю банковскую ставку по краткосрочному кредитованию первоклассных заемщиков...» [2]. Бачимо аналогічний підхід із DCFR щодо визначення розміру процентів. При

цьому потерпіла сторона має право на відшкодування додаткових збитків, якщо несплата заподіла їй більшої шкоди. Тобто хоч це і спосіб захисту, а не відповідальність, він не дозволяє вийти за розмір завданих збитків.

Аналогічні положення передбачені Директивою 2000/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 29 червня 2000 р. «Про боротьбу із простроченням платежу при виконанні комерційних контрактів», у п. (d) ч. 1 ст. 3, встановлено, що «рівень відсоткової ставки за прострочений платіж ..., має бути сумою відсоткової ставки, що застосовується Центральним Європейським Банком ..., та щонайменше семи відсоткових точок ...». «окрім випадків, коли боржник не є відповідальним за затримання платежу, кредитор має право вимагати у судовому порядку розумної компенсації від боржника за всі відповідні витрати на інкасацію, понесені через прострочений платіж останнього» [3].

Стаття 78 Конвенції ООН «Про договори міжнародної купівлі-продажу товарів» зовсім по-іншому вирішує останнє питання: «Якщо сторона допустила прострочення у виплаті ціни чи іншої суми, інша сторона має право на відсотки з простроченої суми, без шкоди для будь-якої вимоги про відшкодування збитків» [4]. Проценти тут носять штрафний характер.

Але всі ці нормативні акти схожі в одному: якщо є прострочка платежу мають бути виплачені проценти, які передбачені договором (під назвою «відсотки з просоченої суми» чи проценти), якщо не зазначені – у розмірі встановленому в законі, якщо така норма є.

В Україні проценти за прострочення грошового зобов'язання перетворились у існування двох окремих інститутів, які застосовуються самотійно: неустойка передбачена у договорі чи законі, 3 проценти річних за ст. 625 ЦК, яка є чи то відповідальністю, чи способом захисту, що застосовується незалежно від вини боржника.

Абсолютно несправедливим залишається нарахування поряд із неустойкою 3 % річних, оскільки і одне і інше нараховується на прострочений борг.

Тут маємо дві різні ситуації. По-перше, для кредитних договорів, чи інших договорів в яких є умова про сплату неустойки, проценти за ст. 625 ЦК перетворилось в ще один рядок нарахувань на борг.

По-друге, для договорів, в яких сторони не передбачили неустойку, ця норма не має взагалі ніякого стимулюючого ефекту, оскільки 3 % річних на прострочений борг мізерна сума, що ні яким чином не переконує боржника виконати зобов'язання.

Пропозиції:

Стаття 625. Відповідальність за порушення грошового зобов'язання

1. Боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання.

2. Боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення незалежно від того, чи відповідає боржник за невиконання зобов'язання.

3. Боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу та проценти річних від простроченої суми з моменту настання терміну платежу до моменту сплати. Розмір процентів визначається розміром облікової ставки Національного банку України, що діяла у період, за який сплачуються проценти, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

Розмір процентів, які передбачені договором, може бути зменшений за рішенням суду, якщо він значно перевищує розмір збитків, та за наявності інших обставин, які мають істотне значення, але не менше ніж до суми, визначеної виходячи із ставки, зазначеної в абзаці першому цієї частини.

4. У разі, коли угодою сторін передбачена неустойка за невиконання або неналежне виконання грошового зобов'язання, передбачені частиною третьою цієї статті проценти не підлягають стягненню, якщо інше не передбачено договором або законом.

5. Кредитор також може стягнути збитки, що перевищують суму процентів, які нараховані за правилами цієї статті (включаючи інфляційні втрати).

Коментарі та обґрунтування цих положень будуть викладені в окремій статті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Модельные правила европейского частного права / Пер. с англ.; Науч. ред. Н.Ю. Рассказова. – М.: Статут, 2013 – 522с. С. 105,106
2. Принципи міжнародних комерційних договорів (принципи УНІДРУА (UNIDROIT) 2010 // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_920
3. Директива 2000/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 29 червня 2000 р. «Про боротьбу із простроченням платежу при виконанні комерційних контрактів»/Directive 2000/35/EC // О.Ж. 2000. L. 200/35 / Офіційний переклад на українську мову: https://minjust.gov.ua/m/str_45877
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003

Ключові слова: проценти, 3 процента річних, ст. 625 ЦК, відповідальність на порушення грошового зобов'язання, неустойка, збитки.

Keywords: interest, 3 percent per annum, art. 625 CC, liability for breach of monetary obligations, penalty, damages.

*Давидова Ірина Віталіївна,
доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ФОРМУВАННЯ НОВОЇ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВОЧИНУ В УМОВАХ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Формування інформаційного суспільства, глобалізаційні та інтеграційні процеси зумовлюють необхідність удосконалення правового інструментарію торгового обігу, а відтак – перегляду низки вже відомих цивілістичних категорій, комплексного оновлення цивільно-правових норм, закріплених в Кодексі, що отримало назву «рекодифікації». В цьому контексті актуальним є розгляд питання щодо формування нової концепції «правочину», трансформації розуміння даного поняття.

Актуальності набувають проблеми, пов'язані з використанням інформаційних технологій при підготовці та укладенні правочинів. Аналіз практики свідчить про помітні зрушення в бік спрощення укладення правочинів. Зокрема, з'явилася можливість вчиняти договори та інші правочини в електронній формі, яка передбачає фіксацію умов угоди не на папері, а за допомогою електронних документів, ознайомлення з якими обов'язково має супроводжуватися використанням спеціального обладнання. Отже, виникає електронна форма правочину. В цей же час (вересень 2015 р.) спеціальним нормативно-правовим актом, а саме Законом України «Про електронну комерцію» [1] вводяться такі поняття, як «електронна торгівля», «електронний правочин», «електронний договір» тощо. Це певною мірою впливає на умови та порядок вчинення правочинів, визначення їх сторін, наслідки невиконання тощо, але, практично, не змінює саме розуміння їхньої сутності. Разом з тим, аналіз сформульованих понять дає можливість зробити висновок, що фактично, йдеться про правочини у традиційному їх розумінні, оскільки змінюється лише характер спілкування сторін, спрощення вимог до оформлення правочинів тощо.

Однак, внаслідок поширення інформаційних технологій (зокрема, таких як блокчейн) та програм (таких як «смарт-контракт» тощо) та їхніх відчутних